

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת וישב תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ס"ד

אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה [לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה] ע"כ. ויש להבין למה הוצרך להציע הדברים בלשון שאלה מאי חנוכה, הוי ליה להתחיל הברייתא מיד, בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא וכו', וממילא יתיישב שאלתו.

גם להבין מה שסיים שעבור זה קבעום 'בהלל והודאה', ולכאורה הלל והודאה יש להתחייב גם אם לא היה נעשה הנס דשמן, שהרי בכל אופן ניצלו אז מיד היוונים, ויש על זה חיוב הלל והודאה, דהא אמרו (מגילה יד:) מ"ח נביאים ו' נביאות שנתנבאו להן לישראל, לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, ומה מעבודות לחירות אומרים שירה [ביציאת מצרים אמרו שירה על הים], ממות לחיים על אחת כמה וכמה ע"כ. ואם כן לימוד זה יש גם על מה שניצלו בימי היוונים שעמדו להשכיחם תורתך, וכתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, והרי גדול המחטיאו יותר מההורגו (רש"י דברים כג-ט), והוי בן בנו של קל וחומר שיש לתקן הלל והודאה על ההצלה מידם. ואין לומר דרק על נס נגלה יש לתקן, ולא על נס נסתר כמו ניצוח המלחמה, דהא גם זה היה נס נגלה, י"ב בני חשמונאי נגד כמה רבבות (רש"י דברים לג-יא). וגם אם נחשיבו רק כנס נסתר, הרי גם נס דפורים לא היה נס נגלה אלא מלובש בטבע, ואף על פי כן קבעו להלל ולהודות.

אנו עומדים סמוך לימי האורה של ימי החנוכה, וכל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, וכעת מתברכות האורות הגדולות שמתגלות בימי חנוכה. ובפרשתנו יש גם כן סמוכין לימי החנוכה, וכמו שהסמיכו חז"ל (שבת כב.) שני המאמרים של רבי תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי [דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא]. ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום, מאי דכתיב והבור רק אין בו מים (לז-כד), ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ע"כ. וכמו כן הסמיכו במדרש על הכתוב (שיר ז-יד) הדודאים נתנו ריח, זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים, זה נר חנוכה שמצוה להניחה על פתח ביתו ע"כ. ויש להבין קשר שני הדברים הללו. ועוד גם זאת, שקרא הצלת ראובן בבור שנתנו 'ריח', ויש להבין הכוונה בזה.

ומקודם נבאר מאמרם (שם כא:), מאי חנוכה [על איזה נס קבעוה], דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול [בהצנע, וחתום בטבעתו, והכיר שלא נגעו בו], ולא היה בו

ונראה בביאור הדברים, דהנה בדרשות חתם סופר (לחנוכה סח. ובגמ"ח דרוש יז) כתב לבאר מה שכתב הרמב"ם (ה' חנוכה ג-ב) דביום כ"ה נצחו חשמונאים את היוונים. והקשו אם כן בליל כ"ו הדליקו המנורה, וממנו התחיל מצות הדלקה ולא מליל כ"ה [עייין פרי חדש ריש הלכות חנוכה]. ונראה דהנה ביום שנצחום והוציאום מירושלים או מסביבותיה, לא נודע שנצחום בשלימות ואיבדום, כי כמה פעמים היה כן בימי יוונים, ושוב לשנה האחרת חזרו ובאו ונלחמו (כמבואר ביוסיפון ובפיט), אך בפעם האחרון היה תשועה שלימה מאת ה', שאיבדום לגמרי, ורדפום עד לארץ יון, ושם שלטו הכהנים והורידו לארץ עטרת מלכם וביטלו לגמרי (עייין בגמרא עבודה זרה ט). ואם כן צריך עיון הלא בלי ספק ביום שהוציאום מירושלים וסביבותיה טהרו המקדש והדליקו המנורה, טרם שנודע תכלית וסוף הניצוח הגדול ההוא, ואם כן ממה נפשך, אם היה זה ביום כ"ה כסליו, אם כן עדיין לא איבדום ונצחום, ואם יום סוף הניצוח האחרון היה בכ"ה בכסליו, אם כן יום הדלקת המנורה והנס היה מוקדם הרבה לכ"ה כסליו, וקשה ממה נפשך.

על כן נראה לענ"ד אף על פי שכבר כמה פעמים הוציאום מסביבות ירושלים, לא האמינו שיהיה זה גאולה גמורה ממלכות יון, כי מקובל היה בידם מנבואתו של זכריה שיהיה הגאולה על ידי נס המנורה, כאשר ראה זכריה בנבואתו. וכל זמן שלא אירע נס במנורה, אפילו הכהנים רדפו היוונים וגרשום מירושלים, מכל מקום ידעו שעדיין ידם מושלת עליהם ויחזרו עליהם בחרב וחנית ועם רב, ועל כן היהודים הטמונים ביערות ומערות ושברחו לא חזרו למקומם. אך ביום כ"ד כסליו היה ניצוח א', והדליקו המנורה לערב בליל כ"ה, ולמחרת מצאו הנס, אז ידעו שלא יהיה להיוונים תקומה לפניהם, ורדפום רודף מלא. והמלחמה לא שבתה עדיין עד שהוציאום מכל ארץ ישראל, ועוד רדפום למדינת יון והורידו כבודם לארץ. ומכל מקום כל ישראל נקבצו ובאו יחד ביום כ"ה כסליו, וחנו בבתיים ובעריהם, כי ידעו עכשיו היא הגאולה שלימה ממלכות יון. ולכך נקרא חנוכה, חנו כ"ה, ולא נחו כ"ה, כי לא נחו ולא שבתו ולא שקטו עדיין ממלחמה, אך חנו

ישראל לדגליהם, רצוני לומר בבתיים ובעריהם, ולא פחדו עוד שיחזרו היוונים וירימו ראש, כי האמינו בנבואת זכריה ודפח"ח. (ועייין שמן ראש לחנוכה סימן כ"א וסימן כ"ה).

ולפי זה כיבוש הבית המקדש מיד היוונים היה ביום כ"ד כסלו, וגמר ניצוח המלחמה היה שבועות ימים אחר זה, אלא ביום כ"ה נעשה הנס דנרות, שממנה ידעו בבירור שבסופו ינצחו המלחמה לגמרי. וזה היה שאלת הגמרא 'מאי חנוכה', שחנו ביום כ"ה. הלא מבית המקדש כבר הוציאו היוונים ביום כ"ד, וגמר הניצוח היה רק ימים הרבה אחר זה, ובמה חנו ביום כ"ה. ועל זה בא כמתרץ, שבו ביום נתגלה הנס דנרות, ומאז היה בידם בירור, שהתחלת ניצוח זה ימשיך בניצוח היוונים לגמרי.

ומעתה גם אי לא היה נס בנרות, היו גם כן קובעין הלל והודאה, אבל לא בכסלו, רק אחר ימים הרבה כאשר כבר יגמר ויסתיים הניצוח לגמרי. אבל בראותם ביום כ"ה הנס דנרות, שנתגשם נבואת זכריה, וממנה ידעו שיצליחו בהניצוח, על כן קבעו ביום כ"ה הלל והודאה, גם על הנס של ניצוח המלחמה, שמהנס של הנרות השיגו שינצחו המלחמה עד סופה.

*

והנה חייבו חכמים לפרסם הנס של חנוכה, בהדלקת הנרות על פתח ביתו מבחוץ, שכל אחד יראה הנס לנגד עיניו. ומבואר בשלחן ערוך (סימן תרע"א-א) דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק ע"כ. שלא מצינו חיוב כזה בשום מצוה, דאין צריך לבזבז עליה יותר מחומש (שם סימן תרנ"א). וכבר ביארנו הענין (עייין שמן ראש לחנוכה סימן קע"ו), דאיתא בגמרא (מכות כג): תרי"ג מצות נאמרו לו למשה וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב-ד) וצדיק באמונתו יחיה ע"כ. והיינו כי אמונה היא השורש, וממנה באים התוצאות, והיינו כל מצותיך אמונה (תהלים קי"ט-פ). וכמו אילן שהשורש היא העיקר, וממנה באים הענפים והעלים והפירות. וכמו כן אם יש בהאדם חסרון בהאמונה, לא מרגיש כל כך חיוב קיום התורה ומצותיה.

והנה מבואר ברמב"ן (סו"פ בא) ענין עשיית הנסים שעשה הקב"ה לנו, והסיבה שיש לעשות להם זכר, וזה לשון קדשו, כי מעת היות עבודה זרה בעולם מימי אנוש, החלו הדעות להשתבש באמונה. מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא. ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית, אמרו איכה ידע א-ל ויש דעה בעליון. ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח הא-ל בהם ואין עמהם עונש או שכר, ואמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשינוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל ביטול הדיעות האלה כולם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה-ה מחדשו ויודע ומשגיח ויכול וכו'. אם כן האותות והמופתיים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה. ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם לדור אחרון וכו'. ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוה יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם וכו' עכ"ל.

וביאורו, כי באמונה יש כמה מדרגות, יש מכחישים שיש בורא עולם, כי העולם קדמון, וזה מבין כל בר דעת, אפילו גויי הארץ, כי לא יתכן להיות עולם מלא, שמש וירח ומזלות, ואלפי סוגי בעלי חיים, ואילנות ופירות ועשבים וצמחים לאלפים, והכל נעשה מעצמו. הלא אם יאמר על בית קטן עם כליה, שזה נעשה מעצמו, למשוגע יחשב. אך יש אומרים כי ה' ברא העולם וסידר הכל על טבעו, ומאז עזב עולמו ואין עוד השגחה בעולם, וכמו מאשין שערכוהו מתחלה, ושוב מוציא הסחורה כמו שסידרוהו, וכיון שאין השגחה על מעשי האדם, אין עונש על עבירה ואין שכר על מצוה. אבל כאשר רואין נס בשינוי הטבע, ואם אין השגחה מי עשה זאת, מי שינה הטבע, הרי זה מופת חותך כי יש משגיח, שעושה ומשנה כרצונו, הוא מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית.

ולכך מן הנסים הגדולים הוא לומד כי יש השגחה פרטית מה' על עולמו, וממילא מזדרז בקיום מצות ה', כי יש עונש ושכר. וממילא מאמין בהנסים הנסתרים שיש תמיד בכל עת, וכמו שאומרים (בתפלת מודים) ועל נסיך שבכל יום עמנו. וזה מביא אתו עמו גם שלוות הנפש, שכל המאורעות שעוברות על האדם הוא ממנו יתברך שמו, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, וכיון שהם באים מאב הרחמן בודאי שהכל הוא לטובה. ועל דרך תינוק שעובר ניתוח אצל רופא, כאשר אמו מחזקת ידו ועומדת על גבו, הוא שלו ושקט, כי בודאי האם לא היתה עומדת ורואה ושותק כאשר רוצין לעשות רע להתינוק שלה.

ועל כן חייבו חז"ל לעשות פרסומי ניסא, ובעבור זה צריך ליתן כל הונו, כי בהתבוננות בנסי ה' בעיני בשר, אז יכיר ויעיד בהשגחת ה' בעולמו, ומזה יזדרז לעשות רצון קונו באמת, כי אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה', וממנה ילמוד לקבל הכל בשמחה, ולברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, כי הכל מאתו ית"ש, מקור הטוב.

*

ובזה נבוא לענינינו, כי הנה מבואר ברמב"ן (לו-כב) שהאחים לא ידעו שיש בהבור נחשים ועקרבים ע"ש. ולכאורה כיון דלא עביד קוב"ה ניסא למגנא, הלא יכולים היו מן השמים להזמין להם בור בלי נחשים. ולא עוד אלא שכל ענין ירידת יוסף לבור היה שלא לצורך, דכיון דתכלית מכירתו היתה מן השמים כדי שיגיע למצרים, לטובתן של ישראל לאחר זמן, אם כן היו יכולים להזמין מן השמים המדינים שקנו אותו, עוד קודם שהורידוהו לבור, ולא יצטרכו לנס של הצלת יוסף מהנחשים.

אך הענין הוא, כי בהיות שהיה יוסף עומד כעת לרדת למצרים על שנים רבות, ולעבור שם כל מה שיצטרך, בבית פוטיפר, ובבית הסוהר. ובמה יוכל להתחזק שלא יתייאש ויכרע ברך על מאורעותיו. על כן רצו מן השמים לחזקו, ולהראות לו נס גלוי שהנחשים לא ינשכוהו, ומזה יראה בעיניו כי יש השגחה פרטית מן השמים על האדם, שלא עזב ה' עולמו, אלא הכל מושגח, וה' עמו בכל צעד

ושעל. ומהנס הגלוי יכיר בהנסים הנסתרים שה' יעשה עמו בכל עת. ובזה יתחזק לעמוד איתן, כי אם ה' עמו, אי אפשר להיות שזה רעה, אלא תכליתו הוא לטובה.

ועל דרך זה מצינו עוד ביוסף במכירתו, שנאמר והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה (בראשית לו-כה). וברש"י למה פירסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים שלא יוזק מריח רע (ב"ר פד-יז) ע"כ. ולכאורה יש להבין הלא סופו מעותד לסבול במצרים ולישב בבור בית האסורים ימים רבים, ומהו הטובה הגדולה הזאת שעל הדרך יוכל להריח נכאת וצרי ולט, שלא יצטער אותו צדיק. וזה דומה כמי שנותנין לאדם עגלה מהודרה להורידו לבית האסורים.

ובזה נבוא אל המכוון, 'הדודאים נתנו ריח', הדודאים זה ראובן שעל ידו ניתן יוסף בבור, ולכאורה הרי כל זה היא לא לצורך סיבת ירידתו למצרים, ולמה עשה ה' כן, הלא יכולים למוכרו עוד קודם שהשליכוהו להבור. ועל כרחק שמן השמים רצו שיראה יוסף הנס בעיניו, ויתחזק מזה בירידתו למצרים, אשר ה' עמו בכל אשר הולך. והיינו טעמא דדודאים והיינו טעמא שאורחת הישמעאלים נתנו ריח' במה שהיו נושאים נכאת וצרי ולט. ואם כי יוסף בצדקתו היה שלם באמונה גם מימי קדם, מכל מקום הראיה בעיני בשר מוסיף להתחזק ביתר שאת. ומהאי טעמא 'על פתחינו כל מגדים', מצוה להניח נר חנוכה על פתח בית מבחוץ, לפרסומי ניסא לעוברים ושבים, שיראו זאת בעיניהם, כי הראיה בעיני בשר מחזק ומעודד ביתר שאת, ויכירו כולם בהנסים הנסתרים שיש בכל עת ובכל שעה.

אך גם בזה רצה ה' להורות ליוסף, הן יש סיבה מן השמים שמורידין אותך למצרים, אבל ה' הוא אתך, ואינך צריך לסבול הריח רע על הדרך, שדבר זה לא מגיע לך. וגם מזה יכיר כי הכל בא עליו מהשגחה עליונה, וכאשר לא נגזר עליו צער הדרך, מזמינין לו מן השמים נכאת וצרי ולט על הדרך שלא יצטער.

אך אכתי צריך ביאור, הלא יוסף הצדיק היה ספוג כל ימיו באמונה טהורה באלקיו, וכל מה שקיבל יעקב משם ועבר מסר ליוסף, אם כן היה כבר יוסף מופלג גם בהשקפת האמונה על מכונה, ולאיזה צורך הוצרך לעשות לו נסים גלויים, כדי שיכיר לעתיד הנסים הנסתרים. ועל כרחק צריך לומר דאינו דומה שמיעה לראיה (מכילתא יתרו יט-ט), ומה שהאדם רואה בעיני בשר, זה עומד לנגד עיניו בפועל במוחש, וממילא יתחזק בזה ביותר, ויראה דבר זה תמיד ביתר שאת ויתר עז.

ומעתה מובן שפיר סמיכות דברי רבי תנחום, דנר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה, אף שעשה מעשה זכרון להנס שנעשה בימים ההם, מכל מקום חסר הפרסומי ניסא, כיון דלא שלטה ביה עינא. ומנא לן דפרסומי ניסא מילתא הוא, על זה יש ראיה מיוסף שנתנוהו בבור של נחשים ועקרבים, ולאיזה צורך סיבבו כן מן השמים, הלא תכלית המכירה היה יתכן גם בלי זה, ועל כרחק שרצו להראות לו נס נגלה, כדי שיתחזק בזה על ההשגחה העליונה בכל עת בנסים נסתרים. ואם כי יוסף ידע גם זאת מתורתו של יעקב, מכל מקום אינו דומה שמיעה לראיה, דראיית הנס בעיני בשר עושה רושם יותר על האדם. ועל דרך זה יש חיוב בפרסומי ניסא, כי זהו שורש האמונה להאמין בהשגחה הפרטית על כל מאורעות האדם בנסים נסתרים. ולא די בסיפור דברים אלא לפרסם באופן דשלטא ביה עינא, לראות הדברים במוחש שעושה רושם יותר משמיעה.

הגליון הזה נתנדב על ידי

מוה"ר ר' יואל פייערווערקער הי"ו
משב"ק כ"ק מן אדמ"ר שלי"א
לרגל השמחה השרויה במעונו
בתגלת בנו למול טוב

מוה"ר ר' ישראל איצקאוויטש הי"ו
לרגל השמחה השרויה במעונו
בנישואי בנו החתן צבי נ"ו למול טוב

הרה"ג ר' פישל לעווי שלי"א
מנהל רחמי דישבתיו הק' – ישיבה קטנה
לרגל השמחה השרויה במעונו
באירוסיו בנו למול טוב